

Makale Bilgisi: Şen, E. (2022). Akademik Söylem ve Örnekleme: Fen ve Sosyal Bilimler Makalelerinde Örnekleme Belirleyicileri. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 112-134.	Article Info: Şen, E. (2022). Academic Discourse And Exemplification: Exemplificatory Markers In Hard And Soft Science Articles. DEU Journal of Humanities, Volume: 9, Issue: 2, pp. 112-134.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 19.05.2022	Date Submitted: 19.05.2022
Kabul Edildiği Tarih: 17.08.2022	Date Accepted: 17.08.2022

AKADEMİK SÖYLEM VE ÖRNEKLEME: FEN VE SOSYAL BİLİMLER MAKALELERİNDE ÖRNEKLEME BELİRLEYİCİLERİ

Ekin Şen*

ÖZ

Söylem topluluğunun beklentileri çerçevesinde biçimlenen metinlerde bilginin okurlar için anlaşılır ve kabuledilebilir olması amacıyla kullanılan stratejilerden biri örneklemedir. Bilimsel metinler bağlamında söylem topluluğunun karşılanmaya çalışılan bu beklentisi *metnin düz ve tekanlamlı olmasıdır*. Yazarların bunun için kullandığı stratejilerden biri anlamın netleştirilmesi için bir söylem biriminin bir diğer söylem birimini somutlaştırdığı ya da desteklediği örnekleme türleridir. Bu çalışmanın amacı fen ve sosyal bilimler alanındaki makalelerde kullanılan örnekleme türleri ve bu örnekleme türlerinin metnin hangi bölümünde ve hangi belirleyiciler ile yapıldığını saptamaktır. Bu amaçla çalışmada fizik, kimya, dilbilim, psikoloji alanlarındaki makalelerden toplam 1.068.028 sözcükten oluşan bir veri tabanı oluşturulmuş ve bu veri tabanı AntConc programı ile çözümlenmiştir. Çalışmadan ortaya çıkan sonuçlar sosyal bilimlerin fen bilimlerine göre daha fazla örnekleme yapma eğiliminde olduğu, tüm alanlarda örnekleme türlerinin makalelerin giriş bölümünde yoğunlaştığı, belirli örnekleme belirleyicilerinin kullanımının yeğlendiği, kullanım sıklığı dışında fen bilimleri ve sosyal bilimler makalelerinde örnekleme kullanımında benzerliklerin bulunduğu biçimindedir.

Anahtar Sözcükler: Akademik metin, akademik söylem, makale, açıklama, örnekleme

* Dr., Duisburg-Essen Üniversitesi, ekin.sen@uni-due.de, ORCID: 0000-0003-4847-1840

**ACADEMIC DISCOURSE AND EXEMPLIFICATION:
EXEMPLIFICATORY MARKERS IN HARD AND SOFT
SCIENCE ARTICLES****ABSTRACT**

One of the strategies used in order to make the information understandable and acceptable to the readers in the texts organized within the framework of the expectations of the discourse community is exemplification. In the context of scientific texts, this expectation of the discourse community is that the *text is denotative and monosemic*. The authors use exemplification in which one discourse unit concretizes or supports another discourse unit to clarify the meaning. The aim of this study is to determine the exemplifications used in the articles in the field of hard and soft sciences, and in which part of the text and with which markers these exemplifications were given. For this purpose, a database consisting of 1,068,028 words from articles in the fields of physics, chemistry, linguistics, and psychology was created and this database was analyzed with the AntConc program. The results of the study are that soft sciences tend to have more exemplifications than hard sciences, exemplification in all fields is more frequent in the introduction part of the articles, the use of some exemplificatory markers is preferred, there are similarities in the use of markers in hard and soft sciences articles, except for the frequency of use.

Keywords: Academic text, academic discourse, research article, code glossing, exemplification

1. GİRİŞ

Her bilimsel metnin üretim amacı anlaşılma ve kabul edilmek, bilimsel metinlerin alıcılarının amacı ise bilgilendirilme. Uzun (2001, s. 198) ve Huber ve Uzun (2001, s. 12) yazarın bu amaçlara ulaşmak için okurlarının metinde konuyu, amacı, çalışmanın sınırlılıklarını, kuramsal çerçeveyi, kullanılan terimlerin ne ifade ettiğini, verilerin nasıl çözümleneceğini, bulguları ve vargıları bir bütünlük içinde anlamasını hedeflediğini belirtmektedir. Bu kapsamda yazarlar bilimsel metinlerde gereksiz bilgilerden kaçınarak doğrudan çalışmayla ilgili bilgileri ve çalışmadan elde edilen sonuçları aktarma yönünde bir eğilim gösterir (Şenöz-Ayata, 2014, s. 19). Huber ve Uzun'a (2000, s. 202) göre bir metnin bilimsel metin olarak değerlendirilebilmesi için yukarıda belirtilen özelliklerin yanı sıra, tür belirleyicisi bazı düzenlemelerin de gerçekleştirilmesi gerekliliğine değinmektedir.

Yazarlar metin üretimi sürecinde hedef kitleyle ilgili doğru tahminler yaptığında (olası okurlarının konuyla ilgili bilgi düzeyi, metinden beklentileri vb.) ya da daha doğru bir ifadeyle bunları öngördüğünde ikna edici olma olasılıkları artmaktadır. Bunun için yazarlar, varsayımlarına ve benzer metinlerle ilgili deneyimlerine göre olası okurların beklentilerini karşılayabilmek için söylemi sürekli olarak gözden geçirip uygun sözbilimsel seçimler yapmaktadır (Hyland, 2007, s. 267). Uzun (2001, ss. 201-204; 2006,

ss. 136-137) yazar-okur etkileşimine uygun olarak söylem topluluğunun bilimsel metin türünden beklentilerini üç başlık altında toplamıştır: metnin düzenli ve tekanlı olması, metnin geçerli ve güvenilir olması, metnin çizgisel olarak izlenebilir olması.

Söylem topluluğunun bilimsel metin türünden temel beklentileri arasında yer alan *metnin düzenli ve tekanlı olması*, metnin okur tarafından farklı yorumlanabilecek ifadeler içermemesine gönderimde bulunmaktadır. Bir metnin düzenli ve tekanlı olması için konusunun, araştırma sorusunun, amacının, kuramsal çerçevesinin, kullanılan kavramların net biçimde açıklanması, önermeler arasındaki bağlantıların açık olması gerekir (Uzun, 2006, s. 136). Bilimsel metinlere yönelik bir diğer beklenti olan *metnin geçerli ve güvenilir olması* nesnel anlatımın egemen olmasına, başka kaynaklardan edinilen bilginin açık olarak gösterilmesine, gerekçelendirme ve nedenleme gibi süreçlerin işletilmesine gönderimde bulunur. Söylem topluluğunun bilimsel metinlerden diğer bir beklentisi olan *metnin çizgisel olarak izlenebilir olması* ise metinlerin iletişimsel amaç ve içeriğe göre doğru biçimde bölümlenmesine, böylece okurun bilgiye ulaşmak için ek bir çaba göstermesinin önüne geçilmesine, bu şekilde okurun asıl çabayı bilgiyi değerlendirmek için göstermesine olanak sağlamasına gönderimde bulunur (Uzun, 2001, s. 201; 2006, ss. 136-137).

Topluluk beklentilerinin yazar tarafından karşılanması durumu için Graefen ve Thielmann (2007) *üstiletişim* (Alm. Metakommunikation) kavramını kullanmıştır. Buna göre yazarlar gerekçelendirme yaparak okurun metni anlamaya yönelik olası sorunlarını ortadan kaldırır, metnin bölümlerini işaretleyerek ya da bu bölümlere metin içinde gönderimlerde bulunarak okuru yönlendirir, önermeler ve bölümler arasında bağlantı kurarak okurların bilgiler arasında bağ oluşturmasına yardımcı olur, yaptıkları dilsel eylemleri adlandırarak okur tarafından niyetlerinin anlaşılmasını sağlar, kendi değerlendirmelerini sunarak okurları yönlendirir, tablo, şekil, kaynak vb. kullanarak da okurların metinle ilgili bilgilerini *ayrıntılılandırmaya* (İng. elaboration) çalışır (Graefen ve Thielmann, 2007, aktaran Szurawitzki, 2015, ss. 202-203). Gruber (2004, s. 149) da yukarıdaki açıklamaları destekler biçimde beklentilerin karşılanmasında üstiletişimsel birimlerin kullanımına vurgu yapmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi bilimsel metin oluşturma süreci yazarın olası okurları hakkında bilgi sahibi olması durumunda (ya da olası okurlarla ilgili doğru tahminlerde bulunması durumunda) başarılı olabilmektedir. Benzer biçimde Grabe ve Kaplan (1996) da yazma edimini etkileyen etkenleri açıklarken okur sayısı, okurun tanınma durumu, yazar-okur ya da kısaca katılımcı ilişkileri, okurların artalan bilgisi ve paylaşılan bilgi durumundan söz eder (Grabe ve Kaplan, 1996, aktaran Hyland, 2005, ss. 11-12). Olası okurlara yönelik bu türden bilgiler, dolayısıyla onların beklentileri, bilimsel metin yazma edimini doğrudan etkilemekte, metnin düzenlenişini belirlemektedir. Bu bağlamda yazma edimi etkileşimsel bir süreç olarak

ortaya çıkar ve söylem özellikleri, olası okurların algısı, ilgi alanları, gereksinimleri metnin üretim sürecinde göz önünde bulundurulması gereken konulardır (Hyland, 2005, s. 11).

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Bir Açıklama Stratejisi Olarak Örnekleme

Bilimsel metin oluşturma sürecinde söylem topluluğunun beklentilerinin yerine getirilmesi ve yazma sürecinin olası okurlar gözetilerek yürütülmesi birlikte düşünüldüğünde yazarların okurlar için kabul edilebilir ve ikna derecesi yüksek bir metin oluşturmak amacıyla çeşitli yollar izlediği düşünülebilir. Bu yollardan biri okurların farklı yorumlama olasılığı olan durumların önüne geçmeyi ya da açıklık getirilmesi gerektiği düşünülen noktaları ayrıntılandırmayı önceleyen, dolayısıyla metni düzenli ve tekanlı olarak okunabilmesi için gerekli noktalarda bir kavram ya da bir önermeyle ilgili ek bilgi sunulmasıdır. Bu bağlamda üstiletişim, *üstsöylem* (İng. metadiscourse) gibi yaklaşımların da üzerinde durduğu *açıklama* (ing. code glossing), bilgiyi ayrıntılandırma, daraltma ya da genişletme yoluyla ek bilgi sunarak yazarın niyetinin okur tarafından anlaşılabilmesini sağlamayı amaçlar (Hyland: 2005, s. 52). Araştırmacıların okurlarını ikna etme amacına ulaşmak için yetersiz ya da fazla bilgiden arındırılmış bilgi sunma eğilimlerinin yanında var olan bir bilgiyi (ya da eski bilgiyi) daha net ve açık biçime getirmek adına bu bilgileri ayrıntılandırma, açıklama, *örnekleme* (İng. exemplification) gibi yollara başvurduğu söylenebilir (Turan, 2008). Bu durum yazarın iletisini açık ve net biçimde sunmak, başka bir deyişle ikna etmek için uyguladığı yollardan birisidir.

Açıklama, Crismore, vd. (1993, s. 49) ve Hyland (2010, s. 129) gibi araştırmacıların da belirttiği gibi düşünsel bilgiyi yeniden ifade etme yoludur ve verilen bilginin okur tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmak için iki temel yönetime sahiptir. Bunlar *yeniden düzenleme* (İng. reformulation) ve *örneklemedir* (İng. exemplification).

Üstsöylem alanyazınında açıklama olarak geçen ulam aslında bir *ayrıntılılandırma* (İng. elaboration) işlemidir. Ayrıntılılandırma yeniden düzenleme ve örnekleme aracılığıyla bir taraftan yazarın metnin alıcılara duyarlılığını ve iletiyle olan ilişkisini aktarırken diğer taraftan da okurların yorumlama için gereksinimlerini karşılayarak tutarlı ve okur dostu metin oluşturulmasına katkıda bulunur (Blakemore, 1993, s. 102; Downing ve Locke, 2006, s. 281; Hyland, 2007, s. 266). Açıklayıcılar, yazarın iletişimsel amacını açıklığa kavuşturmasıyla ilgili, okurun anlamasını kolaylaştırmak için birçok farklı bağlamda anlam konusunda uzlaşma varılması noktasında kullanılan, hem sözlü hem de yazılı dilde yer alan temel iletişimsel stratejilerden biridir. Dolayısıyla metnin düzenli ve tekanlı olması yönündeki söylem topluluğu beklentisini de bu açıdan karşılamaya çalışır.

Açımlayıcıların daha önce de belirtildiği gibi iki temel altışlevi bulunmaktadır. Bunlardan biri olan yeniden düzenleme, ikinci birimin birinci birimi farklı bir biçimde yeniden tanımlaması, ayrıntılandırması, farklı bir bakış açısıyla sunması ya da iletiyi güçlendirmesi için kullanılan söylem işlevleridir. Açıklama yapma tüm bilimsel alanlarda görülen temel söylemsel görünümlerden biridir. Saptama, sınıflama, yorumlama, mantıksal çıkarım yapma, kanıtlama, ikna etme gibi amaçların gerçekleştirilebilmesi için açıklama önemlidir. Bu tür işlemler için yapılan açıklamada bilginin ayrıntılandırılması, netleştirilmesi gerekir.

Bir açıklamanın okurlar için anlamlı olabilmesi adına yapılması gereken işlemlerden biri de açıklamanın ikinci altışlevi olan ve soyutlanmış, kuramlaştırılmış bilginin örnekleme yoluyla somutlanması gerekir (Hyland, 2007, ss. 266-267). Açımlayıcıların ikinci temel altışlevi olan örnekleme Hyland'ın (2007, s. 270) de dikkat çektiği gibi anlamın netleştirilmesi için kullanılan, ikinci birimin birinci birimi bir örnekle somutlaştırdığı ve böylece desteklediği bir iletişim sürecidir. Soyutluktan somutluğa geçişi sağlayan örnekleme *örnekleme belirleyicileri*¹ (İng. exemplificatory markers) ile metne yansıtılır. Alanyazında örnekleme üzerine çalışan araştırmacılardan Triki (2021, s. 1) örneklemenin hem sözlü hem yazılı dilde, hem akademik hem akademik olmayan metinlerde, hem de tüm dillerde eşit öneme sahip bir söylem işlevi olduğunu belirterek bu stratejinin terimlerin, kavramların ve ifadelerin anlaşılmasını kolaylaştırma, savları destekleme, tanımlama ya da yeniden ifade etme vb. rollere sahip olduğunu, diğer metin ayrıntılandırma stratejileri gibi metnin üreticisiyle alıcısı arasında amaçlanan anlamın iletimine yardımcı olduğunu vurgular. Örnekleme özellikle akademik iletişimde bir etkileşim aracıdır ve ikna sürecinde temel sözbilimsel araçlardan biridir.

Triki (2021, s. 2) örneklemenin üç söylem biriminin varlığıyla gerçekleştiğine dikkat çeker. Bunlardan ilki *örneklenen* birim, ikincisi *örnekleme belirleyicisi*, üçüncüsü ise *örneklemenin kendisidir*.

Örnek 1: *Makale, tez, bildiri gibi bilimsel metinler* üstsöylem kullanımı açısından sıklıkla incelenmektedir.

Örnek 2: *Bilimsel metinlerde akademik söylem hakimdir. Sözelimi yazarlar savlarını desteklemek için sıklıkla başka kaynaklardan alınan bilgileri kullanır.*

Örnek (1) ve örnek (2)'de örnekleme birimleri altı çizili olarak, örnekleme belirleyicileri kalın olarak, örnekleme ise yatık olarak işaretlenmiştir. Örnek (1) incelendiğinde “bilimsel metinler” sözlükbirimleri örnekleme, “gibi” sözlükbirimi örnekleme belirleyicisi, “makale, tez, bildiri”

¹ Türkçede başlıca örnekleme belirleyicileri arasında *örneğin, mesela, söz gelimi, örnek olarak, (...)* parantez kullanımı, *...gibi, ...vb., ...vs., gibi* belirleyiciler sayılabilir.

sözlükbirimleri ise örneklemedir. Burada metin üreticisi aslında metin alıcılarının da tanıdığı bir küme için somutlaştırma amacıyla örnekler sunmaktadır. Üretici “bilimsel metinler” kavramı için bir tanım yapmak yerine bu kümenin birden çok üyesini açıkça göstererek örnekleme yapmaktadır. Bu örnekte verilen ayrıntı tüm tümceyi kapsamak yerine yalnızca bir sözcük/sözcük grubunu (bilimsel metinler) kapsamaktadır. Örnek (2) incelendiğinde ise “bilimsel metinlerde akademik söylem hâkimdir” örneklenen, “sözgelimi” örnekleme belirleyicisi, “yazarlar savlarını desteklemek için sıklıkla başka kaynaklardan alınan bilgileri kullanır” örneklemedir. Burada yapılan örnekleme, önceki tümcede öne sürülen savı destekleme işlevindedir. Üretici, alıcılarına savın doğruluğunu kanıtlamak için bir durum sunmaktadır ve verilen örnek savı güçlendirmektedir. Bu bağlamda örneklemin kapsamı önceki tümcedeki savın tamamıdır. Yukarıda verilen açıklamalardan ve örneklerden hareketle örneklemede iki farklı işlevden söz edilebilir. Biri bir sözcük/sözcük grubunu somutlaştırma, diğeri ise bir savı güçlendirme/desteklemedir. Bu kapsamda bilimsel metinlerden beklentiler göz önünde bulundurulduğunda ilk örnek “bilimsel metinler”, ikinci örnek ise “bilimsel metinlerde akademik söylemin hakim olması” bilgileriyle ilgili ek bilgiyi örnekleme yoluyla sunmakta, okurların olası sorularını engelleyerek ya da yorumlamadaki farklılaşmaları önleyerek metnin tekanlamlı ve düzenlamalı olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

2.2. Bilimsel Metinler ve Alanlararası Farklar

Çalışmanın önceki bölümlerinde üzerinde durulan söylem topluluğunun bilimsel metinlerden beklentileri aslında tüm bilim dalları için geçerlidir. Ancak Samraj’ın (2013, s. 41) ve Şenöz-Ayata’nın (2014, s. 51) belirttiği gibi bilimsel metinlerin yapısında disiplinler ve kültürler önemli bir değiştirgendir. Bunun yanı sıra üretim zamanı da metnin yapısında farklılaşmalara yol açan etmenlerden biridir (bkz. Hyland ve Jiang, 2019a; 2019b; 2020; 2021). Bir başka deyişle farklı alanlarda (örneğin fizik ve psikoloji) yazılan bilimsel metinlerde, aynı alanda ancak farklı dillerde (örneğin dilbilim alanında Türkçe ve Almanca) yazılan bilimsel metinlerde ya da aynı alanda ancak farklı yıllarda (örneğin kimya alanında 1985 yılında ve 2022 yılında) yazılan bilimsel metinlerde dilsel farklılıklar ortaya çıkabilir.

Hyland (2011, s. 179) *disiplini* dili kullanan topluluklar olarak tanımlar ve toplulukların iletişim kurmanın ve başkalarının yazdıklarını ya da söylediklerini yorumlamanın öğrenildiği bağlamlar oluşturduğunu belirtir. Dolayısıyla *disiplin* başkalarıyla etkileşime girmek için dili kullanmanın özel bir yoludur. Bunun için her disiplin kendi söylem biçimini belirler ve geliştirir. Aynı konu üzerinde çalışan Samraj (2013, s. 41) da metin yapısında disiplinlere bağlı birtakım normlaşmaların bulunduğu dikkat çekmekte, aynı metin türü içinde (burada bilgilendirici metinler altındaki bilimsel metinler ve onların altındaki makaleler) farklı alanların metinlerinin karşılaştırılmasıyla metin yapısında bir taraftan türün etkisinin, öteki taraftan ise disiplinin etkisinin ortaya çıkarılabileceğini savunmaktadır.

Hyland'e (2011, s. 179) ve Mittelstraß vd.'ne göre (2016, ss. 26-27) disiplinlerde dili kullanma yönündeki farklılıklar kuramsal açıdan yöntem, bakış açısı gibi özelliklerden, disiplinlerin ilgilendikleri ve inceledikleri konulardan kaynaklanmaktadır. Araştırmacılara göre fen ve sosyal bilimler arasındaki en temel farklılıklar fen bilimlerinde ölçünlü biçime gelmiş dilsel seçimler ile görselleştirme seçenekleri iken sosyal bilimlerde daha fazla açıklanması, yorumlanması gereken, daha az öngörülebilir insan verilerinin kullanılıyor olmasıdır. Araştırma nesnesi fen bilimlerine göre daha fazla dilsel boyutta olan sosyal bilimlerde söz gelimi savlama daha önemli bir konumdadır. Fen ve sosyal bilimlerdeki sözbilimsel geleneklerde görülen farklılıklar bilginin yapılandırılmasıyla ilgili değişiklikleri de yansıtır.

Alanyazında yapılan birçok araştırma (bkz. Hyland, 1998; 2000; 2005; 2008; 2009; 2011; Samraj, 2013; Şenöz-Ayata, 2014; Feng, 2014; Şen, 2019) disiplinlerin bilimsel metin ya da daha net biçimde makale üretiminde dili farklı biçimde kullandığına yönelik bulgular ve sonuçlar sunmaktadır. Söz gelimi Hyland (1998; 2011) bir sava kesin bir bağlılığı yumuşatan *kaçınmanın* (İng. hedges) sosyal bilimlerde fen bilimlerinden daha sık kullanıldığını; Hyland (2000) bilimsel metinlerde metinlerarası ilişki kurma işlevindeki alıntılamanın farklı disiplinlerde farklı sıklıklarda ve farklı yollarla kullanıldığını; Hyland (2008) bilimsel makalelerde *alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin* (İng. interactional metadiscourse markers) sosyal bilimlerde fen bilimlerine göre daha yoğun kullanıldığını, Şen (2019) sosyal ve fen bilimleri makale özetlerinin üstsöylemsel araçları farklı sıklık ve çeşitlerde kullandığını ortaya koymaktadır.

3. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma fen ve sosyal bilimler alanındaki makalelerde kullanılan örneklemeleri, bu örneklemelerin hangi dilsel birimlerle yapıldığını ve metnin hangi bölümlerinde yoğunlaştığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada bu noktaya kadar bilimsel metinlerin özellikleri, bilimsel metinlerden beklentiler, *açıklama* altında yer alan *örnekleme*, bilimsel metinlerin düzenlenişinde alanlararası farklılaşmalar açıklanmıştır. Bundan sonra ise oluşturulan veri tabanı hakkında bilgi verilecek ve inceleme sonucunda ortaya çıkan bulgular gösterilecektir. Son olarak da alanlarındaki görünüm sergilenip benzerlik ve farklılıklar üzerinde durularak diğer dillerde yapılan çalışmalarla bu çalışmanın sonuçları karşılaştırılacaktır. Çalışmada yanıt aranan sorular aşağıdaki gibidir:

1. Fen bilimleri (fizik, kimya) ve sosyal bilimler (dilbilim, psikoloji) makalelerinde örnekleme stratejisinin kullanımı nasıldır ve alanlararası benzerlik ya da farklılıklar nelerdir?
2. Alanlar örnekleme stratejisinin uygulanmasında hangi dilsel birimleri yeğlemektedir ve birimler ile örnekleme türü arasında nasıl bir ilişki vardır?

3. Örnekleme stratejisinin kullanımı makalelerin hangi bölümlerinde daha yoğundur?

4. Yöntem

Çalışmada incelenen makaleler fen bilimlerinden fizik ve kimya alanları, sosyal bilimlerden dilbilim ve psikoloji alanları ile sınırlandırılmıştır. Bu alanlarda Dergipark'ta 2017 yılında hakemli dergilerde Türkçe yayınlanmış toplam 40 makale rastlantısal olarak seçilmiştir. Çalışmanın veri tabanı için aşağıdaki tablo incelenebilir.

Alan	Makale Sayısı
Fizik	10
Kimya	10
Fen Bilimleri Toplam	20
Dilbilim	10
Psikoloji	10
Sosyal Bilimler Toplam	20
Toplam	40

Tablo 1 – Çalışmanın Veri Tabanı

Tablo 1’de de görüldüğü üzere her bir alt alandan 10 makale olacak biçimde fen bilimlerinden 20, sosyal bilimlerden 20 makale, toplam olarak 40 makale çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır.

Çalışmanın veri tabanı için toplanan tüm makaleler alanlarına ve makale bölümlerine göre ayrı ayrı .txt formatlı metin belgesine dönüştürülmüştür. Bu metin belgeleri AntConc (4.0.5) masaüstü yazılımı ile çözümlenmiştir. Program tarafından işaretlenen tüm belirleyiciler ayrıca kontrol edilerek ilgili alan ve makale bölümü altında listelenmiştir². Bu işlemler tüm alanlar ve makale bölümleri için uygulandıktan sonra alanlararası karşılaştırma yapabilmek için ilgili alan ve makale bölümü için 10.000 sözcük başına örnekleme belirleyicisi görülme sıklığı ve her bir örnekleme belirleyicisinin metinlerde saptanan örnekleme belirleyicileri içindeki yüzdeleri (%) hesaplanmıştır.

Çalışmanın veri tabanı içindeki alanlarda ve bu alanların alt alanlarındaki makalelerin bölümlerinde yer alan toplam sözcük sayıları için tablo 2 incelenebilir.

² Potansiyel tüm örnekleme belirleyicileri, araştırmacı tarafından bağlam içinde yeniden incelenmiştir. Ayrıca bir örnek seti yorumlama ve sınıflandırmaları doğrulamak için bağımsız bir araştırmacıya gönderilmiş, bu set ilgili araştırmacı tarafından iki kez kontrol edilmiştir.

	Giriş (+Kuramsal Çerçeve) ³	Yöntem	Bulgular	Sonuç (+Tartışma) ⁴	TOPLAM	Ortalama Sözcük Sayısı
Fizik	29854	31613	67068	20124	148659	14865
Kimya	46318	29522	96307	20863	193010	19301
Fen Bilimleri Toplam	76172	61135	163375	40987	341669	17083
Dilbilim	134523	47994	179306	48418	410241	41024
Psikoloji	90483	73722	69979	81934	316118	31611
Sosyal Bilimler Toplam	225006	121716	249285	130352	726359	36317
TOPLAM	301178	182851	412660	171339	1068028	26700

Tablo 2 – Veri Tabanındaki Makalelerin Metin Bölümlerine Göre Sözcük Sayıları

Tablo 2’de de görüldüğü üzere 40 makalenin incelendiği bu çalışmadaki veri tabanı 1.068.028 sözcükten oluşmaktadır. Bunun 341.669’u fen bilimleri alanında (fizik 148.659, kimya 193.010) yazılmış makalelerdeki sözcük sayısı, 726.359’u ise sosyal bilimler alanında (dilbilim 410.241, psikoloji 316.118) yazılmış makalelerdeki sözcük sayısıdır. Sosyal bilimlerin fen bilimlerinden, alt alanlar kapsamında da kimyanın fizikten, dilbilimin de psikolojiden, alt alan karşılaştırması yapıldığında ise sosyal bilimler altındaki iki alanın (dilbilim ve psikoloji) fen bilimleri altındaki iki alandan (fizik ve kimya) daha fazla sözcük içeren makaleler oluşturduğu görülmektedir. Makale başına ortalama sözcük sayıları için tablonun son sütunu incelenebilir. Buna göre fizik makaleleri ortalama 14.865, kimya 19.301 (fen bilimleri ortalaması 17.083), psikoloji 31.611, dilbilim 41.024 (sosyal bilimler ortalaması 36.317) sözcükten oluşmaktadır. Veri tabanındaki tüm makaleler birlikte düşünüldüğünde ise makale başına ortalama sözcük sayısı 26.700’tür.

Tablo 2’de dikkat çeken bir diğer nokta makalelerin toplam ve ortalama sözcük sayıları yanında metin bölümlerindeki sözcük sayıları açısından da farklılıklar göstermesidir. Söz gelimi dilbilim alanındaki makalelerin giriş bölümlerinde 134.523 sözcük bulunurken psikolojide bu sayı 90.483’tür. Ancak yöntem bölümüne gelindiğinde bu görünüm karşıt bir durum sergilemektedir. Dilbilim makalelerinin yöntem bölümü toplam 47.994 sözcükten oluşurken psikolojide bu metin bölümü 73.722 sözcüktür. Yine

³ Makalelerin metin bölümleriyle ilgili başlıklarılarında farklılıklar bulunduğu saptanmıştır. Söz gelimi bazı makalelerde yalnızca Giriş başlığı altında hem konu, amaç, araştırma soruları hem de kuramsal çerçeve sunulmakta, bazı makalelerde bu bilgiler Giriş ve Kuramsal Çerçeve (Kuramsal Artalan, Kavramsal Çerçeve, Teorik Arkaplan vb.) biçiminde verilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada veri tabanındaki makalelerin Giriş ya da Giriş + Kuramsal Çerçeve bölümleri tek bir bölüm gibi düşünülerek Giriş bölümü altına alınmıştır ve bundan sonra yalnızca Giriş olarak kullanılacaktır.

⁴ Üç numaralı dipnotta belirtilen Giriş (Giriş + Kuramsal Çerçeve) bölümüyle ilgili izlenen yol, çalışmaların Sonuç (Sonuç + Tartışma) bölümüyle ilgili olarak da aynı bakış açısıyla izlenmiştir.

bulgular bölümünde dilbilim alanındaki yazarlar (179.306) psikolojiden (69.979) çok daha uzun metinler oluştururken sonuç bölümünde de bu alt alanlar arasında (dilbilim 48.418, psikoloji 81.934) farklılık görülmektedir. Benzer durum fen bilimleri altındaki alanlarda ve bu alanlardaki metin bölümlerinde de görülmektedir. Bu durum hem ilgili çalışmaların kendi özelliğiyle (konu, amaç, kuramsal artalan, yöntem vb.) hem alanyazında da üzerinde durulan disiplinlerarası ve disiplinlerin altında yer alan alt disiplinlerarası farkların dilsel olarak da (nitelik ve nicelik bağlamında) kendini gösterdiği savını desteklemektedir.

5. Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın bu bölümünde veri tabanındaki makalelerde (alanlara ve makale bölümlerine, ayrıca örnekleme türlerine göre) bulguların örnekleme belirleyicilerine yer verilecektir.

Tablo 3'te fizik ve kimya makalelerinde (ayrıca toplam olarak fen bilimlerinde) hem metin bölümlerine göre hem de toplam olarak örnekleme kullanımları ve bunların 10.000 sözcükte görülme sıklıkları yansıtılmaktadır.

Makale Bölümü	Fizik		Kimya		Fen Bilimleri Toplam	
	Örnekleme	Sıklık (%oo)	Örnekleme	Sıklık (%oo)	Örnekleme	Sıklık (%oo)
Giriş	26	8,71	29	6,26	55	7,22
Yöntem	2	0,63	0	0	2	0,32
Bulgular	1	0,14	16	1,66	17	1,04
Sonuç	5	2,48	11	5,27	16	3,90
Toplam	34	2,28	56	2,90	90	2,63

Tablo 3 – Fen Bilimleri Makalelerinde Örnekleme Belirleyicileri ve Sıklıkları (%oo)

Tabloda da görüldüğü üzere fen bilimleri alanındaki makalelerde bulguların toplam örnekleme belirleyicisi 90'dır. Bunların 56'sı kimya makalelerinde, 34'ü ise fizik makalelerinde saptanmıştır. Fizik makalelerinde 10.000 sözcükte 2,28 örnekleme belirleyicisi saptanırken bu sıklık kimya makalelerinde 2,90'dır.

Fizik ve kimya alanlarındaki makalelerin ve dolayısıyla fen bilimlerinin toplamında en sık örneklemenin, metinlerin giriş bölümünde kullanıldığı belirlenmiştir. Fizik makalelerinin giriş bölümlerinde 26 kez kullanılan örnekleme belirleyicileri kimyada 29 kez kullanılmıştır. Metinlerde ve metinlerin bölümlerinde farklı sözcük sayıları bulunması nedeniyle (bkz. Tablo 2) alanlararası karşılaştırma yapabilmek adına örneklemlerin 10.000 sözcükte kullanım sıklığına bakıldığında fizik makalelerinin giriş bölümlerinde tekil örnek olarak kimya makalelerinin giriş bölümlerinden daha az sayıda örnekleme belirleyicisi kullanılmasına rağmen %oo8,71 ile daha sık bir kullanım sıklığına sahip olduğu da görülmektedir. Her iki alanda da örneklemenin girişten sonra en sık kullanıldığı metin bölümü sonuçtur. Fizik makalelerinin sonuç bölümünde kullanılan örnekleme belirleyicilerinin sıklığı %oo2,48 (n=5) iken bu sıklık kimya makalelerinde %oo5,27 (n=11)'dir. Bunun

yanı sıra kimya makalelerinde kullanım sıklığı ‰‰‰1,66 (n=16) olan bulgular bölümünde örnekleme belirleyicisi kullanımının, fizikte ‰‰‰0,14 (n1) olduğu, fizik makalelerinin yöntem bölümünde kullanım sıklığı ‰‰‰0,63 (n=2) olan örnekleme belirleyicilerinin kimya makalelerinin ilgili bölümünde kullanılmadığı (n=0) saptanmıştır.

	Makale Bölümleri				Tüm Bölümler
	G	Y	B	S	GYBS
...gibi	56,36	100	29,42	56,25	52,23
Örneğin	21,82	0	5,88	6,25	15,56
Parantez	12,73	0	23,52	25	16,66
vb. / ve benzeri	3,64	0	29,42	12,5	10
Mesela	3,64	0	0	0	2,22
Örnek (olarak)	0	0	11,76	0	2,22
vs. / vesaire	1,81	0	0	0	1,11
Toplam	100	100	100	100	100

Tablo 4 – Fen Bilimleri Makalelerinin Bölümlerinde Örnekleme Belirleyicileri (%)

Tablo 4, fen bilimleri makalelerinde kullanılan tüm örnekleme belirleyicilerinin makale bölümlerine ve makale geneline göre yüzdelik sıklığını yansıtmaktadır. Buna göre fen bilimleri makalelerinde kullanılan örnekleme belirleyicileri sırasıyla *gibi*, parantez kullanımı (...), *örneğin*, *vb./ve benzeri*, *mesela*, *örnek (olarak)* ve *vs./vesaire* biçimindedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere yazarlar metinlerinde bir bilgiyi somutlaştırma, ayrıntılandırma ve dolayısıyla okurların bilgiyi nasıl anlayacağı konusunda yol gösterici olma aşamasında bilgiyi örneklendirirken tüm bölümlerde (giriş %56,36, yöntem %100, bulgular %29,42, sonuç %56,25 ve toplam %52,23) *gibi* örnekleme belirleyicisini diğer belirleyicilerden daha sık kullanma yönünde bir eğilim sergilemektedir.

Örnek 3: Fonon spektrumunun bilinmesi, termodinamik kararlılık, faz geçişi ve termal transport **gibi** materyal özelliklerini belirlemek için çok önemlidir. (Fizik 3)

Örnek 4: Enzimler yenilenebilir hammaddelerden türetilmiştir (**örneğin**, yabanturpu kökünden elde edilen yabanturpu peroksidaz (Horseradish peroksidaz (HRP)) enzimi gibi). (Kimya 7)

Örnek (3) veri tabanındaki bir fizik makalesinde örnek (4) ise bir kimya makalesinde bulguların örnekleme göstermektedir. İlk örnekte *gibi* örnekleme belirleyicisi ile *materyal özellikleri* sözcük grubu *fonon spektrumunun bilinmesi, termodinamik kararlılık, faz geçişi ve termal transport* biçiminde örneklenmiş, ikinci örnekte ise *örneğin* örnekleme belirleyicisi kullanılarak *yabanturpu kökünden elde edilen yabanturpu peroksidaz (Horseradish peroksidaz (HRP)) enzimi gibi* örnekleme ile *yenilenebilir hammaddeler* sözcük grubu somutlaştırılmıştır.

Makale Bölümü	Dilbilim		Psikoloji		Sosyal Bilimler Toplam	
	Örnekleme	Sıklık (‰)	Örnekleme	Sıklık (‰)	Örnekleme	Sıklık (‰)
Giriş	101	7,51	63	6,96	164	7,28
Yöntem	32	6,66	12	1,62	44	3,61
Bulgular	58	3,23	4	0,57	62	2,48
Sonuç	24	4,95	27	3,29	51	3,91
Toplam	215	5,24	106	3,35	321	4,41

Tablo 5 – Fen Sosyal Bilimler Makalelerinde Örnekleme Belirleyicileri ve Sıklıkları (‰)

Fen bilimlerindeki örnekleme kullanım sıklığı ve örnekleme belirleyicileri içinde kullanım sıklığından sonra sosyal bilimler makalelerindeki örneklemleri yansıtan tablo 5 incelendiğinde bu alandaki makalelerde bulgularan toplam örnekleme belirleyicisinin 321 olduğu, bunların 215'inin dilbilim makalelerinde, 106'sının ise psikoloji makalelerinde saptandığı görülmektedir. Kullanım sıklığına bakıldığında ise dilbilim makalelerinin (‰5,24) psikoloji makalelerinden (‰3,35) daha sık örnekleme stratejisi uyguladığı anlaşılmaktadır.

Dilbilim ve psikoloji alanlarındaki makalelerin ve dolayısıyla sosyal bilimlerin toplamında en sık örnekleme metinlerin giriş bölümünde kullanılmıştır. Dilbilim makalelerinin giriş bölümlerinde ‰7,51 olarak (n=101) saptanan örnekleme belirleyicisi sıklığı psikoloji makalelerinin giriş bölümünde ‰6,96 (n=63)'dir. Örneklemin giriş bölümünden sonra en sık kullanıldığı metin bölümü iki alan arasında farklılık göstermektedir. Dilbilim makalelerinde girişten sonra en sık örnekleme belirleyicisi sırasıyla yöntem (‰6,66 n=32), sonuç (‰4,95 n=24) ve bulgular (‰3,23 n=58) bölümlerinde kullanılırken psikoloji makalelerinde girişten sonra sonuç (‰3,29 n=27), yöntem (‰1,62 n=12) ve bulgular (‰0,57 n=4) bölümlerinde bulunduğu saptanmıştır.

	Makale Bölümleri				Tüm Bölümler
	G	Y	B	S	GYBS
...gibi	57,93	38,64	32,26	50,98	49,23
Örneğin	26,83	27,27	30,64	31,37	28,35
Parantez	9,75	25	20,97	1,96	12,77
vb. / ve benzeri	3,05	9,09	14,52	15,69	8,1
Mesela	1,22	0	0	0	0,62
Örnek (olarak)	1,22	0	0	0	0,62
Söz gelimi	0	0	1,61	0	0,31
Toplam	100	100	100	100	100

Tablo 6 – Sosyal Bilimler Makalelerinin Bölümlerinde Örnekleme Belirleyicileri (%)

Tablo 6'da sosyal bilimler makalelerindeki örnekleme belirleyicilerinin metin bölümlerine ve geneline göre yüzdelik sıklıkları yansıtılmaktadır. Buna göre sosyal bilimler makalelerinde en sık kullanılan örnekleme belirleyicisi *gibidir*. Bu belirleyiciyi sırayla *örneğin*, parantez kullanımı (...), *vb./ve benzeri*, *mesela*, *örnek (olarak)* ve *sözgelimi* örnekleme belirleyicileri izlemektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere yazarlar metinlerinde bilgiyi örneklendirirken

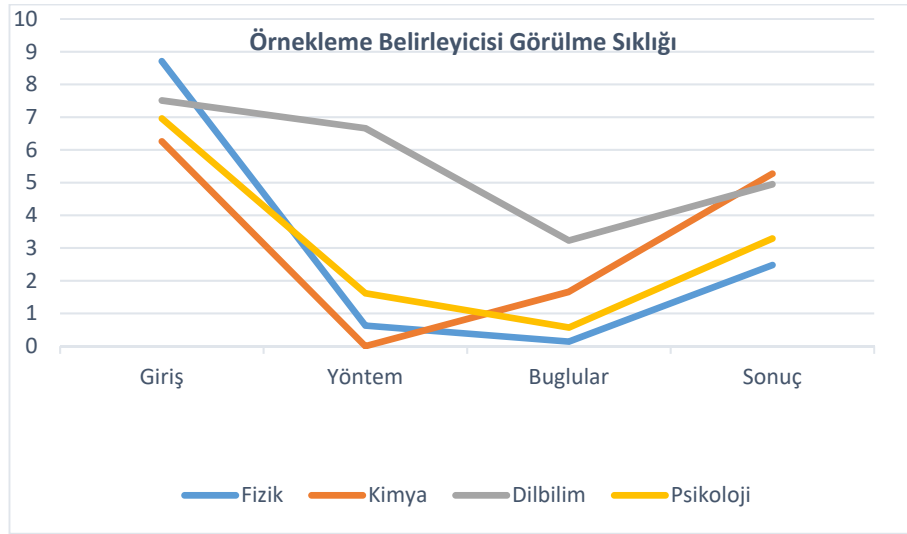
tüm bölümlerde *gibi* örnekleme belirleyicisini (giriş %57,93, yöntem %38,64, bulgular %32,26, sonuç %50,98 ve toplam %49,23) diğer belirleyicilerden daha sık kullanma yönünde bir eğilim sergilemektedir. Bu durum fen bilimleri makaleleri ile koşut bir eğilimi sergilemektedir.

Sosyal bilimler alanındaki makalelerde örnekleme için kullanılan belirleyiciler fen bilimleri ile karşılaştırıldığında benzer bir görünümün olduğu, ikinci en sık kullanılan belirleyicilerde, başka bir deyişle *örneğin* ve parantez kullanımı (...) arasında bir sıralama farklılığının olduğu, fen bilimlerinde son sırada olan *vs./vesaire* yerine sosyal bilimlerde son sırada *sözgelimi* belirleyicisinin bulunduğu belirtilebilir.

Örnek 5: İlk aşamada her bir kavram için yazılan tümcelerde ilgili kavramın sözcüksel görünümleri (kavramın kullanıldığı anlam açısından seçilen sözcükler/ilişkili kavramlar ya da ‘ad/eylem’, ‘ad/biçimbirim’, ‘eylem/biçimbirim’ **vb.** birleşimler) aşağıda örneklendiği gibi belirlenmiştir. (Dilbilim 7)

Örnek 6: Kaygının patolojik olduğuna karar verebilmek için zamanla azalmak yerine artması ve klinik tabloya ağırlıklı olarak baş dönmesi, kulak çınlaması, ağız kuruluğu, çarpıntı, nefes darlığı, çeşitli ağrılar, kas güçsüzlüğü, yorgunluk **gibi** fiziksel belirtilerin hakim olması gerekir. (Psikoloji 3)

Örnek (5) ve (6) veri tabanında yer alan dilbilim ve psikoloji makalelerinden birer örnekleme stratejisi kullanımını yansıtmaktadır. İlk örnekte *vb.* örnekleme belirleyicisi *birleşimler* sözcüğünü ‘ad/eylem’, ‘ad/biçimbirim’, ‘eylem/biçimbirim’ biçiminde örneklendirmekte, ikinci örnekte ise *gibi* örnekleme belirleyicisi ile kurulan bir örnekleme yapısı *fiziksel belirtiler* sözcük grubunu *baş dönmesi, kulak çınlaması, ağız kuruluğu, çarpıntı, nefes darlığı, çeşitli ağrılar, kas güçsüzlüğü, yorgunluk* biçimindeki öğeler ile açıklamaktadır.

Grafik 1 – Alt Alanlarda Örnekleme Belirleyicilerinin Sıklığı (‰)

Fen bilimleri ve sosyal bilimler altında yer alan ve bu çalışmanın veri tabanında bulunan alt alan makaleleri ve bu makalelerin bölümlerinde örnekleme belirleyicisi kullanım sıklığının gösterildiği grafik (1) incelendiğinde tüm alanlardaki makalelerin giriş bölümlerinde örnekleme belirleyicisinin diğer bölümlere göre daha sık kullanıldığı görülmektedir. Bu durum ilgili alan ve alt alandan bağımsız olarak tüm makalelerde yazarların çalışma konusunu, amacını, araştırma sorularını, alanyazındaki boşluğu, çalışmanın önemini, çalışmayla ilgili alanyazındaki kuramsal bilgileri verirken okurlarını hem çalışmayla hem de kuramsal arka planla ilgili ikna etmek için bilgiyi netleştirme, ayrıntılandırma ve soyutluktan somutluğa geçirme yönünde bir bakış açısına sahip olduğunu sezdirmektedir. Dolayısıyla hem ilgili çalışmanın hem de alanyazından toplanan bilginin kabul edilmesi için *metnin düzenli ve tekanlı* okunabilmesi yönündeki söylem topluluğu beklentisi makalenin giriş bölümünde örnekleme belirleyicilerinin diğer bölümlerden daha sık kullanımıyla sağlanmaya çalışılmıştır denebilir. Bunun yanı sıra dilbilim dışındaki üç alan yöntem ve bulgular bölümlerinde oldukça az sıklıkta örnekleme belirleyicisi barındırmaktadır. Dilbilim makalelerinde ise girişten sonra en sık örnekleme belirleyicisi yöntem bölümünde saptanmıştır. Bu durum alanlararası bir karşıtlık bulunduğunu, söylem topluluklarının beklentilerinin ve dolayısıyla aynı metin türü içinde bile farklı hedef kitlelere yönelik yazılan metinlerde farklılaşmaların ortaya çıkabileceği görüşünü sezdirmektedir. Sonuç bölümlerinde ise çalışmadan ortaya çıkan bulgulardan vargılara ulaşıldığı ve ilgili çalışmanın alanyazın içindeki diğer çalışmalarla karşılaştırılarak konumlandırıldığı bir bölüm olması nedeniyle okurları bu vargılar ve çalışmanın alan içindeki konumu konusunda ikna etme sürecinin bir parçası olarak örnekleme stratejisinin uygulanmasında yöntem ve bulgular bölümüne göre (dilbilim alanında

yalnızca bulgulara göre) daha sık bir kullanım eğiliminin yeğlendiği görülmektedir.

Makale Bölümü	Fen Bilimleri		Sosyal Bilimler		Toplam	
	Örnekleme	Sıklık (‰)	Örnekleme	Sıklık (‰)	Örnekleme	Sıklık (‰)
Giriş	55	7,22	164	7,28	219	7,27
Yöntem	2	0,32	44	3,61	46	2,51
Bulgular	17	1,04	62	2,48	79	1,91
Sonuç	16	3,9	51	3,91	67	3,91
Toplam	90	2,63	321	4,41	411	3,84

Tablo 7 – Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Makalelerinde Örnekleme Belirleyicileri ve Sıklıkları (‰)

Fen ve sosyal bilimler çerçevesinde makalelerde ve makale bölümlerinde örnekleme kullanımını ve sıklığını yansıtan tablo (7)'ye bakıldığında sosyal bilimlerin giriş ve sonuç bölümleri dışında fen bilimlerinden daha sık örnekleme yaptığı, giriş (fen ‰7,22 sosyal ‰7,28) ve sonuç (fen ‰3,90 sosyal ‰3,91) bölümlerinde iki alandaki makalelerde yakın kullanım sıklıkları bulunduğu görülmektedir.

	Fen bilimleri	Sosyal Bilimler	Toplam
...gibi	52,23	49,23	49,88
Örneğin	15,56	28,35	25,55
Parantez	16,66	12,77	13,63
vb. / ve benzeri	10	8,1	8,52
Mesela	2,22	0,62	0,97
Örnek (olarak)	2,22	0,62	0,97
Söz gelimi	0	0,31	0,24
vs. / vesaire	1,11	0	0,24
Toplam	100	100	100

Tablo 8 –Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler Makalelerinde Örnekleme Belirleyicileri (%)

Örnekleme belirleyicilerinin kendi içindeki kullanım sıklıklarına bakıldığında (tablo (8)) ise *gibi* örnekleme belirleyicisinin iki alanda da (diğer belirleyicilere göre oldukça yüksek bir sıklıkta, fen %52,23 sosyal %49,23) en sık kullanılan belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer örnekleme belirleyicileri açısından tablo incelendiğinde fen bilimlerindeki yazarların sosyal bilimlere göre bu belirleyicileri biraz daha dengeli kullandığı, sosyal bilimlerde ise *örneğin* belirleyicisinin *gibi* belirleyicisinden sonra oldukça yüksek sıklıkta kullanıldığı, diğer belirleyicilerin ise görece çok daha az kullanıldığı belirtilebilir.

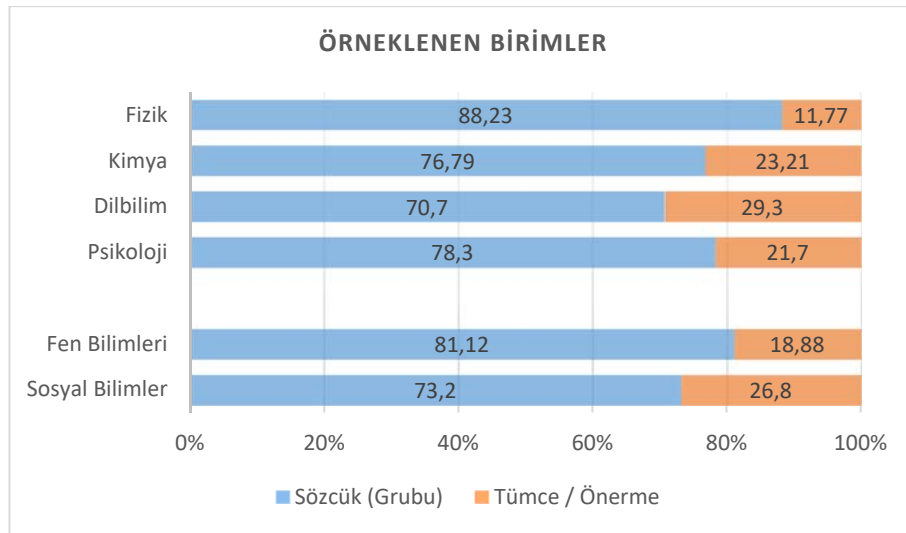
Fen ve Sosyal bilimlerde örnekleme stratejisinin işlevinin ne olduğunu belirlemek, başka bir ifadeyle örneklenen birimlerin özellikleri için örnek (7), (8) ve grafik (2) incelenebilir.

Örnek 7: Gözlemlenen sıcaklığa bağlı değişimler Kitis ve Charambous'in belirttiği gibi termal bozunuma bağlı olarak tuzak dolumu ve boşalımı arasındaki rekabet, kesit boyunca değişik tuzaklanma, tuzak hareketliliği ve tuzak oluşumu **gibi** bazı içsel etkilerden kaynaklanabilir [6]. (Fizik 3)

Örnek 8: Ayrıca birçok psikolojik danışma kuramının söylemlerinde bu ihtiyaca vurgu yapılmaktadır. **Örneğin**; Albert Ellis'in öncüsü olduğu Akılcı Duygusal Davranış Terapisi'nde hayatta kalmak ve mutlu olmak üzere iki temel gereksinim olduğu vurgulanır. (Psikoloji 1)

Örnek (7) ve örnek (8) incelendiğinde ilk örnekte *bazı içsel etkiler* sözcük grubunun *gibi* örnekleme belirleyicisi yardımıyla *termal bozunuma bağlı olarak tuzak dolumu ve boşalımı arasındaki rekabet, kesit boyunca değişik tuzaklanma, tuzak hareketliliği ve tuzak oluşumu* biçiminde somutlandığı, ikincide ise *birçok psikolojik danışma kuramının söylemlerinde bu ihtiyaca vurgu yapılmaktadır* tümcesinin *örneğin* örnekleme belirleyicisi ile başlayan *Albert Ellis'in öncüsü olduğu Akılcı Duygusal Davranış Terapisi'nde hayatta kalmak ve mutlu olmak üzere iki temel gereksinim olduğu vurgulanır* örneği ile desteklendiği görülmektedir. Örnek (7) ve (8)'de örnekleme stratejisinin iki farklı işlev için kullanıldığı açıktır. İlki geniş bir kümede yer alan öğelerden bazılarının verildiği ve sözcük/sözcük grubu örnekleme olan, ikincisi ise bir tümcenin/önermenin kanıtlanmaya çalışıldığı, desteklendiği, güçlendirildiği örneklemedir.

Fen bilimleri ve sosyal bilimler makalelerinde bu iki eğilimden hangisinin, ne oranda yeğlendiğini göstermesi açısından grafik (2) uygulanan örnekleme stratejisinin hangi birim üzerinde olduğunu göstermektedir.

Grafik 1 –Fen ve Sosyal Bilimler ve Alt Alanlardaki Makalelerde Örneklenen Birimler (%)

Grafik 2'de (üst bölümde) fen biliminin ve sosyal bilimlerin alt alanlarındaki makalelerde örneklenen birimler ve (alt bölümde) genel olarak fen bilimleri ve sosyal bilimlerdeki makalelerde örneklenen birimler yüzdelik

olarak gösterilmektedir. Buna göre fizik, kimya, dilbilim ve psikoloji makalelerinde, dolayısıyla genel olarak fen ve sosyal bilimler makalelerinde sözcük/sözcük grubunu örnekleme daha fazla yeğlenen bir stratejidir. Dört alandaki yazarlar yüksek oranda (sırayla fizik %88,23, psikoloji %78,30, kimya %76,79, dilbilim %70,70) sözcük/sözcük grubunu örneklemeyle önelemektedir. Alanlara genel olarak bakıldığında ise fen bilimleri makalelerinde %81,12 oranında, sosyal bilimlerde ise %73,20 oranında sözcük/sözcük grubunun örneklendiği anlaşılmaktadır. Tüm alanlarda yazarların belirli kavramları okurların daha iyi anlayabilmesi için örnekleme stratejisini uyguladığı söylenebilir. Yazarların soyut olabilecek ya da okurların farklı biçimde yorumlama olasılığı bulunan (genel) kavramları somutlaştırmak ya da saptamaları önlemek istediği düşünülebilir.

Diğer tarafta ise dilbilim (%29,30), kimya (%23,21), psikoloji (%21,70) ve fizik (%11,77) (genel anlamda sosyal bilimler %26,80, fen bilimleri %18,88) makalelerinde sözcük/sözcük grubu örneklemeyle göre daha az oranda tümce/önerme örnekleme kullanılmaktadır. Sözcük/sözcük gruplarına göre daha fazla ayrıntı verme ve bilgiyi genişletme gücüne sahip bu birimler bilgiyi netleştirmek için daha fazla alan sağlar. Örneklenen birimlerin karmaşık ya da bulanık olduğu durumlarda, daha fazla ayrıntı, daha derin açıklama gereksinimi duyulduğunda ya da bir savın desteklenmesi için bu birimlerin örnekleme stratejisi işletilir. Hem fen bilimlerindeki hem de sosyal bilimlerdeki yazarların tümce/önerme örneklemeyle göre az yeğlemesi bilgiyi ayrıntılandırma, sunulan savın desteklenmesi ve güçlendirilmesi gibi söylemsel işlemleri örnekleme dışında farklı dilsel düzeneklerle yapıyor olabileceğini sezdirmektedir.

6. SONUÇ

Fen ve sosyal bilimler ile bu disiplinlerin alt alanlarındaki makalelerde ve bu makalelerin bölümlerinde kullanılan örnekleme belirleyicilerini saptamayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle fen ve sosyal bilimler ayrı, daha sonra ise birbirleriyle karşılaştırılması için birlikte değerlendirilmiş, hem alt alanlardaki hem de genel olarak çatı alanlardaki örnekleme belirleyicilerinin 10.000 sözcükte (‰) kullanım sıklıklarıyla belirleyicilerin yüzdelik (%) kullanım sıklıkları belirlenmiştir. Çalışmada yanıt aranan sorular ve yanıtları aşağıdaki gibidir:

1. Fen bilimleri (fizik, kimya) ve sosyal bilimler (dilbilim, psikoloji) makalelerinde örnekleme stratejisinin kullanımı nasıldır ve alanlararası benzerlik ya da farklılıklar nelerdir?
2. Alanlar örnekleme stratejisinin uygulanmasında hangi dilsel birimleri yeğlemektedir ve birimler ile örnekleme türü arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Örnekleme stratejisinin kullanımı makalelerin hangi bölümlerinde daha yoğundur?

Çalışmanın birinci araştırma sorusu göz önünde bulundurulduğunda fen bilimleri makalelerinde örnekleme belirleyicisi kullanımının ‰2,63 olduğu, sosyal bilimler makalelerinde ise ‰4,41 olduğu ortaya çıkmıştır. Bu fark sosyal bilimlerdeki araştırmacıların oluşturdukları metinlerde okurlarında oluşabilecek olası soruları, kavramları örnekleyerek açıklama ya da savları örnekleyerek güçlendirme eğiliminin fen bilimlerindeki araştırmacılar daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu durum alanyazında Hyland'ın (2011) ve Mittelstraß vd.'nin (2016) disiplinlerarası ayrışmaların kuramsal açıdan yöntem ve inceleme nesnelilerindeki farklılıktan kaynaklandığı görüşüyle açıklanabilir. Buna göre inceleme nesnesi fen bilimlerine göre daha soyut olan (ve dilsel boyutta olan) sosyal bilimlerde açıklama ve yorumlama, metinlerde daha fazla yer alan bir stratejidir. Bu da soyut kavramların ve geçerliliği doğrudan test edilemeyecek bazı savların ikna edici biçimde okurlara iletilmesinde örnekleme (somutlaştırma ve savları güçlendirme) stratejisinin daha yoğun kullanımını açıklayabilir. Diğer taraftan sosyal ve fen bilimlerinin alt alanlarına bakıldığında dilbilim (‰5,24) ve psikoloji makalelerinin (‰3,35) kimya (‰2,90) ve fizik (‰2,28) makalelerinden daha yoğun örnekleme belirleyicisi barındırdığı ortaya çıkmıştır. Bu durum sözcük sayısı farklarına rağmen sosyal bilimler alt alanlarının fen bilimleri alt alanlarına göre kavramları örnekleme ya da savları destekleme için örnekleme daha yoğun kullandığını göstermektedir. Alt alanlara kendi içinde bakıldığında ise dilbilimin psikolojiden, kimyanın da fizikten daha fazla örnekleme yaptığı belirlenmiştir. Bu durumun (örnekleme stratejisi kapsamında) dilbilimin psikolojiden, kimyanın da fizikten daha fazla metinsel düzenleme yaptığını, okurlarını yanlış yorumlardan uzaklaştırma eğilimini ve savlarını desteklemeyi bu yolla gerçekleştirdiğini gösterdiği düşünülebilir.

Triki (2021), (dilbilim, tarih, pazarlama, ekonomi ve bilgisayar bilimleri, elektrik mühendisliği, fizik, malzeme bilimi alanlarındaki makalelerden) toplam 770.000 sözcükten oluşan bir veri tabanında sosyal alanların fen alanlarından (hem çatı alanlar hem de alt alanlar açısından) daha fazla örnekleme stratejisi uyguladığını saptamıştır. Hyland (2007) ise (pazarlama, felsefe, sosyoloji, uygulamalı dilbilim ve makine mühendisliği, elektrik mühendisliği, fizik, mikrobiyoloji alanlarındaki makalelerden) toplam 1.4 milyon sözcükten oluşan bir veri tabanını incelemiş, 10.000 sözcükte örnekleme belirleyicisi kullanım sıklığının sosyal alanlarda (sırasıyla pazarlama, uygulamalı dilbilim, sosyoloji, felsefe) fen alanlarından (sırasıyla elektrik mühendisliği, makine mühendisliği, fizik, mikrobiyoloji) daha yoğun olduğunu saptamıştır. İngilizce makaleler üzerine yapılan bu iki çalışmadan ortaya çıkan sonuçlarla Türkçe makaleler üzerine yapılan bu çalışmanın sonuçları koşutluk göstermekte, sosyal bilimler altındaki alanlar bilgiyi yaratırken örnekleme bağlamında fen bilimlerine göre farklı dilsel kaynaklardan yararlanmakta, fen bilimlerine göre daha soyut ve yorumlayıcı olması nedeniyle somutlama stratejini daha sık kullanmaktadır.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusuna göre yalnızca örnekleme kapsamında bir karşılaştırma yapıldığında hem fen bilimleri hem de sosyal bilimler makalelerinde örnekleme stratejisinin benzer belirleyicilerin kullanımıyla gerçekleştirildiği saptanmıştır. Tüm örnekleme belirleyicileri içinde *gibi* belirleyicisi %52,23 sıklıkla fen bilimleri alanında, %49,23 sıklıkla sosyal bilimler alanında en sık kullanılan belirleyici durumundadır. Aynı tümce içinde *örnekleme + örnekleme belirleyicisi + örneklenen* biçiminde metnin yüzey yapısına yansıyan bu örnekleme yöntemi birimlerin birbirine yakınlığı nedeniyle okurlar açısından olası sorulara yanıt ya da farklı yorumlama olasılıklarının önüne geçme açısından hızlı bir dönüt oluşturduğu için diğer örnekleme belirleyicilerine göre daha fazla yeğleniyor olabilir. Diğer örnekleme belirleyicisi kullanımlarına bakıldığında *örneğin* belirleyicisi, *parantez içi* örnekleme ve *vb./ve benzeri* belirleyicisi de sıklıkla kullanılmaktadır. *Örneğin* belirleyicisi bilgiyi somutlaştırmaktan çok bir savın desteklenmesi amacıyla o savın örneklerle açıklanması durumunda kullanılmaktadır. *Parantez içi* örnekleme ise her iki strateji için (somutlaştırma ya da savı destekleme) kullanılmaktadır. *Vb./ve benzeri* belirleyicisi ile yapılan örnekleme de genellikle bir kavramın (büyük kümenin, üstanlamlı ya da parça-bütün ilişkisindeki bütün işlevindeki birimin) belirgin öğelerinin sunulması ile okurun zihninde somutlaştırılması amacıyla kullanılmaktadır. Bu dört örnekleme belirleyicisi dışında kalan belirleyiciler genel olarak düşük sıklıkta kullanılmaktadır. Bu nedenle diğer belirleyicilerin kullanımı için bir alan eğiliminden çok yazarların bireysel tercihlerinden söz edilebilir.

Tüm alanlarda sözcük/sözcük grubu örnekleme, daha açık bir ifade ile genel ya da büyük bir kümenin öğelerinin gösterilerek somutlaştırılmasının daha fazla olduğu da belirlenmiştir. *Gibi* belirleyicisinin kullanımının diğer belirleyicilere göre oldukça yüksek olması da bu sonucu ortaya çıkaran etmenlerden biridir. Yazarlar örnekleme için genel olarak bir kümenin (üstkavramın) somutlaştırılması için kullanırken bir savı desteklemeyi, güçlendirmeyi görece daha az oranda bu strateji ile uygulamaktadır. Buradan hareketle örnekleme için bu ikinci işlevinin yazarlar tarafından başka dilsel düzenekler kullanılarak yapıldığı düşünülebilir. Savların desteklenmesi ya da güçlendirilmesi için kullanılan diğer dilsel stratejiler (kaynak gösterimi, yeniden düzenleme ile açıklama, vurgulayıcı, tutum belirleyici vb.) ileriki bir araştırmanın/araştırmaların konusu olabilir.

Triki (2021), sekiz alandaki makalelerden oluşan veri tabanı içinde fizik ve bilgisayar bilimleri dışındaki altı alanın sözcük/sözcük grubunu örnekleme yeğlendiğini bulgulamıştır. Yalnızca fizik ve bilgisayar bilimleri örnekleme için tümce/önerme örnekleme amacıyla kullanılmaktadır. Araştırmacının çalışmasındaki sonuçlar ile bu çalışma karşılaştırıldığında farklı bir görünümde söz edilebilir. Türkçe makaleler tüm alt alanlarda büyük küme içindeki öğeleri temsil eden sözcük/sözcük grubunu örnekleme için öncelikle kullanılmaktadır.

Çalışmanın son araştırma sorusu çerçevesinde hem fen bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde örnekleme kullanımının makalelerin giriş bölümlerinde yoğunluk gösterdiği saptanmıştır. Çalışmadan ortaya çıkan görüşlerin yorumlandığı sonuç bölümü ise en sık örnekleme yapılan ikinci metin bölümüdür. Bu iki bölümde hem fen bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde benzer kullanım sıklıkları göze çarpmaktadır. Ancak sosyal bilimlerde (özellikle dilbilim makalelerindeki kullanımlar sonucunda) yöntem ve bulgular bölümünde örnekleme kullanımı fen bilimlerinden daha yüksektir. Alt alanlara bakıldığında örnekleme kullanımı fizik, kimya ve psikolojide benzerlik gösterirken (giriş ve sonuç bölümlerinde daha yoğun, yöntem ve bulgular bölümlerinde daha az yoğun) dilbilim alanındaki yazarlar yöntem ve bulgular bölümlerinde diğer üç alandan daha sık örnekleme kullanmakta ve kendi içinde makale bölümleri arasında birbirine daha yakın kullanım sıklıkları sergilemektedir. Burada dilbilim söylem topluluğunun beklentilerinin diğer alanlardan farklılaştığı düşünülebilir. Ancak böyle bir farklılaşmanın varlığını ortaya koymak için daha geniş bir veri tabanı üzerinden inceleme yapılabilir.

Genel olarak kullanım sıklıklarında farklılıklar olmasına karşın fen ve sosyal bilimlerde örnekleme en sık kullanıldığı makale bölümü, örnekleme belirleyicisi konusundaki seçim ve sözcük/sözcük grubunu örnekleme konusundaki eğilimler benzerlik göstermektedir. Bu da alanlararası farklılaşmanın kullanım sıklıkları vb. konusunda ortaya çıktığını ancak genel anlamda bilimsel metinlerde benzerlikler olduğunu da ortaya koymaktadır. Buradan hareketle örnekleme stratejisi bağlamında genel ve benzer bir eğilimin varlığından, bunun yanında kullanım sıklıklarının da alanların kendi bakış açısı, inceleme nesnesi ve olası okur farklılıklarından kaynaklandığından söz edilebilir. Alanlararasıdaki benzerlik durumu Triki'nin (2021) çalışmasında da vurguladığı alt alanlar arasında hatta (aralarında birçok farklılık bulunmasına rağmen) fen ve sosyal bilimler arasında etkileşimin arttığı, disiplinlerarasılığın ve alanlararasılığın bu etkileşimi desteklediği, dolayısıyla alanların yöntem ve bakış açıları arasında benzerliklerin ortaya çıktığı ve bunun derinlemesine araştırılması gerektiği düşüncesini desteklemektedir.

Sonuç olarak örnekleme olmadan kuramlar ve araştırma sonuçları desteksiz kalacağı için yazarlar okurların beklentilerini ve bilgiyi işlemek için gereksinimlerini karşılayarak kuşkularını azaltmak için bu stratejiyi kullanmaktadır. Böylece kavramlar ve savlar okular için erişilebilir olmakta, metnin ikna edicilik derecesi artmaktadır. Bu çalışma kapsamında örnekleme kullanımında alanlararası farklılıklar ortaya çıkmış olsa da genel olarak akademik söylemde örnekleme ile ilgili temel stratejilerden biri olduğu, belirli metin bölümlerinde yoğunlaştığı, belirli örnekleme belirleyicilerinin tüm alanlarda daha fazla yeğlendiği belirlenmiştir.

Bu ve buna benzer çalışmalardan elde edilen sonuçlar hem anadili hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecinde bilgilendirici metin

oluşturma, kanıtlama, açılma stratejileri vb. konularda yazma eğitimi materyallerinde kullanılabilir. Bunun yanı sıra bu çalışmanın doğrudan odağında olmayan ancak çözümleme sırasında göze çarpan ve/ya da ileriki çalışmalara yol gösterici olabilecek birtakım öneriler de sunulabilir. Savların desteklenmesi ya da güçlendirilmesinde örnekleme dışında kullanılan diğer dilsel stratejilerin neler olduğu ve bunların alanlara, zamana ya da dillere göre farklılıklar oluşturup oluşturmadığını belirleyen çalışmalar, alanlararası etkileşimin ne boyutta olduğunu, dolayısıyla bilginin kurgulanmasında ne tür benzerliklerin ortaya çıktığını hem eşzamanlı hem de artzamanlı olarak ortaya çıkaracak çalışmalar yapılabilir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Anthony, L. (2022). AntConc (Version 4.0.5) [Bilgisayar yazılımı]. Waseda University. Erişim Adresi: <https://www.laurenceanthony.net/software>
- Blakemore, D. (1993). The Relevance of Reformulations. *Language and Literature*, 2(2), 101-120.
- Crismore, A., Markkanen, R., ve Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in persuasive writing: a study of texts written by American and Finnish university students. *Written Communication*, 10(1), 39-71.
- Downing, A. ve Locke, P. (2006). *English grammar: a university course*. (2nd ed.). Routledge.
- Feng, C. (2014). *Metadiscourse in research articles: a comparative study across disciplines and research paradigms*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Nanyang Technological University.
- Gruber, H. (2004). *Genre, habitus und wissenschaftliches schreiben*. (Proje No: FWF Projekt P14720-G03). University of Vienna. https://www.researchgate.net/publication/275551888_Genre_Habitus_und_wissenschaftliches_Schreiben_Endbericht_des_FWF_Projekts_P14720-G03.
- Halliday, M. A. K. (2004). *An introduction to functional grammar*. (3rd ed.). Arnold.
- Huber, E. ve Uzun, L. (2000). Dilbilim alanında Türkçe yazılan bilimsel metinler üzerine gözlemler. A. S. Özsoy ve E. Erguvanlı-Taylan (Eds.). *XIII. Dilbilim kurultayı bildirileri*. (s.201-215). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Huber, E. ve Uzun, L. (2001). Metin türü ve yazma edimi ilişkisi: bilimsel metin yazma edimi. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 12, 9-35.
- Hyland, K. (1998). *Hedging in scientific research articles*. Jon Benjamins.
- Hyland, K. (2000). *Disciplinary discourses: social interactions in academic writing*. Pearson.
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: exploring interaction in writing*. Continuum.
- Hyland, K. (2007). Applying a gloss: exemplifying and reformulating in academic discourse. *Applied Linguistic*, 28(2), 266-285.
- Hyland, K. (2008). Persuasion, interaction and the construction of knowledge: representing self and others in research writing. *International Journal of English Studies*, 8(2),1-23.
- Hyland, K. (2009). *Academic discourse. English in a global context*. Continuum.
- Hyland, K. (2010). Metadiscourse: mapping interactions in academic writing. *Nordic Journal of English Studies*, 9(2), 125-143.
- Hyland, K. (2011). Academic discourse. K. Hyland, ve B. Paltridge (Eds.) *The continuum companion to discourse analysis*. (s.171-184). Continuum.

- Hyland, K., ve Jiang, F. K. (2019a). Points of reference: changing patterns of academic citation. *Applied Linguistics*, 40(1), 64–85. <https://doi.org/10.1093/applin/amx012>
- Hyland, K., ve Jiang, F. K. (2019b). Academic lexical bundles: how are they changing? *International Journal of Corpus Linguistics*, 23(4), 383–407. <https://doi.org/10.1075/ijcl.17080.hyl>
- Hyland, K., ve Jiang, F. K. (2020). Text-organizing metadiscourse: tracking changes in rhetorical persuasion. *Journal of Historical Pragmatics*, 21(1), 137–164. <https://doi.org/10.1075/jhp.00039.hyl>
- Jiang, F. K., ve Hyland, K. (2021). “The goal of this analysis ...”: changing patterns of metadiscursive nouns in disciplinary writing. *Lingua*, 252. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2020.103017>
- Mittelstraß, J., Trabant, J. ve Fröhlicher, P. (2016). *Wissenschaftssprache: ein plädoyer für mehrsprachigkeit in der wissenschaft*. Metzler Verlag.
- Samraj, B. (2013). Disciplinary variation in abstracts: the case of wildlife behaviour and conservation biology. J. Flowerdew (Ed.), *Academic discourse*. (s.40–56). Routledge.
- Szurawitzki, M. (2015). Einleitungen wissenschaftlicher zeitschriftenartikel interdisziplinär vergleichen. Entwicklung eines beschreibungsmodells und beispielanalyse einer einleitung aus dem Deutschen ärzteblatt. *Muttersprache*, 3, 198-218.
- Şen, E. (2019). *Bilimsel makale özetlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Şenöz-Ayata, C. (2014). *Bilimsel metin üretimi*. Papatya Yayıncılık.
- Triki, N. (2021). Exemplification in research articles: structural, semantic and metadiscursive properties across disciplines. *Journal of English for Academic Purposes*, 54, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2021.101039>
- Turan, Ü. D. (2008). Akademik metinlerde eski bilgi sözceleri. *Dilbilim Araştırmaları*, 19, 1-14.
- Uzun, L. (2001). Bilimsel metne özgü önbiçimlenişler ve bilimsel metin yazma edimi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 197-204.
- Uzun, L. (2006). Bilimsel söylem ve özellikleri. K. Karakütük (Ed.), *Sosyal bilimlerde süreli yayıncılık 1. ulusal kurultay bildirileri*. (s.133-140). <http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/kurultay1.pdf>.